

## ОБГОВОРЮЄМО ПРОБЛЕМУ

УДК 371.1:373.3.001

Л. С. МЕРВА

### ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ УЧНЯМИ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

*Досліджено проблему підготовки майбутніх вчителів початкової школи до роботи з обдарованими учнями. Проаналізовано стан досліджуваної проблеми в сучасній психолого-педагогічній літературі та практиці підготовки майбутнього фахівця. Виявлено недоліки професійної підготовки вчителя початкової школи до здійснення діяльності щодо розвитку обдарувань учнів. Визначено шляхи підвищення рівня готовності вчителів до роботи з обдарованою особистістю.*

**Ключові слова:** підготовка, проблема, вчитель початкової школи, обдарованість, обдаровані учні, готовність.

Л. С. МЕРВА

### ПОДГОТОВКА БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ К РАБОТЕ С ОДАРЁННЫМИ УЧЕНИКАМИ КАК ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

*Исследована проблема подготовки будущих учителей начальной школы к работе с одаренными учащимися. Проанализировано состояние исследуемой проблемы в современной психолого-педагогической литературе и практике подготовки будущего специалиста. Выявлены недостатки профессиональной подготовки учителя начальной школы к осуществлению деятельности относительно развития дарований учащихся. Определены пути повышения уровня готовности учителей к работе с одаренной личностью.*

**Ключевые слова:** подготовка, проблема, учитель начальной школы, одаренность одаренные ученики, готовность.

L. S. MERVA

### PREPARING FUTURE ELEMENTARY SCHOOL TEACHERS TO WORK WITH GIFTED STUDENTS AS A PEDAGOGICAL PROBLEM

*The problem of future primary school teachers work with gifted students have been investigated. Analysis of the problem in contemporary psychological and educational literature and practical training of future specialists has been made. The flaws training in primary school teachers training concerning to operate been determined in the direction of talents of students. The ways of improving the preparedness of teachers to work with a talented person.*

**Key words:** training, a school teacher, talent, students preparedness.

На сучасному етапі розвитку людства освітня система зазнає перетворень у зв'язку із зміною потреб і вимог суспільства. Це насамперед потреба в творчій особистості, в індивідуумі з нестандартним мисленням, високим рівнем інтелекту, з високою продуктивністю діяльності.

Перед педагогами та психологами постає завдання у виявленні, навчанні та вихованні обдарованих особистостей.

У Національній доктрині розвитку освіти записано: «Система освіти має забезпечувати підтримку дітей і молоді, розвиток у них творчих здібностей, формування навичок самоосвіти, самореалізації особистості, створення умов для розвитку обдарованих дітей та молоді» [7, с. 3].

Як свідчать нормативні документи, проблема обдарованості зараз стає актуальнішою. Підтвердженням цього є Закон Верховної Ради України «Про позашкільну освіту» (червень, 2000 р.), Укази Президента України «Про державну підтримку обдарованої молоді» та «Програма роботи з обдарованою молоддю на 2006–2010 рр».

У цьому контексті в нашій державі створюються спеціалізовані навчальні заклади для обдарованих особистостей, існує інститут обдарованої дитини, науковці працюють над розробкою та реалізацією спеціальних програм.

Сьогодні вивчення обдарованості, а також професійної підготовки педагогічних кадрів до роботи з обдарованими учнями є одним із основних завдань наукових досліджень. Водночас у дослідженні цієї проблеми є певні упущення, зокрема, недостатній рівень підготовки майбутніх вчителів до роботи з обдарованими дітьми.

**Метою статті** є – визначити теоретичні та практичні аспекти підготовки майбутнього вчителя початкової школи до роботи з обдарованою особистістю.

Проблема підготовки вчителя, здатного працювати з обдарованими учнями є важливою. Проте, вона недостатньо досліджена як теоретично, так і методично, що суттєво впливає на практичну діяльність вчителів і викладачів в системі професійної освіти. В роботі з обдарованими учнями все відчутніше проявляються недоліки професійної підготовки педагога до здійснення відповідної діяльності, а саме:

- низький рівень психологічних знань про природу та суть обдарованості;
- невміння виявити обдаровану дитину в ланці початкової школи;
- недостатній рівень знань про особливості обдарованих учнів молодшого шкільного віку;
- незнання вікових особливостей обдарованих учнів початкової школи;
- неготовність до навчання і виховання обдарованої особистості у майбутній реалізації своєї кваліфікації.

Обдарована дитина молодшого шкільного віку характеризується нестандартністю світосприйняття, їй властивий випереджувальний пізнавальний розвиток, високо розвинута психосоціальна чутливість. А це означає, що у роботі з такими учнями педагогам бракує відповідних компетентностей.

Фіксованого поняття обдарованості в літературі немає. Як правило, обдарованість визначається за допомогою якихось параметрів або феноменологічних проявів.

Так, в «Українському педагогічному словнику» С. Гончаренка вказується, що обдарованість – це індивідуальна потенційна своєрідність задатків людини, завдяки яким вона може досягти значних успіхів у певній галузі діяльності [1, с. 235–236].

У поглядах науковців, зокрема психологів, на явище обдарованості є чимало розбіжностей. Так, Н. Лейтес довів, що обдарованість – це набір здібностей, здатність до видатних досягнень у будь-якій соціально значущій сфері людської діяльності [4, с. 63]. Б. Теплов стверджує, що обдарованість є сукупністю тих задатків, які становлять природну передумову розвитку здібностей [8, с. 3].

На думку вітчизняного психолога О. Кульчицької, обдарованість – це поєднання високого рівня інтелекту, творчих здібностей, мотиваційного компонента [3, с. 18]. О. Музика вважає, що обдарованість є наслідком успадкованих задатків і соціальних чинників [6, с. 13]. Він стверджує, що обдарованість – це не дар Божий, не вроджена якість, а найвищий рівень розвитку здібностей, якого людина досягає повністю віддаючись діяльності; не причина успішності людини в діяльності, а наслідок розвитку її здібностей в діяльності. Якісна відмінність обдарованості від високого рівня здібностей полягає у тому, що обдарованість стає для особистості системотворчою рисою, вона визначає не лише способи діяльності людини, а й її систему цінностей, коло спілкування, спрямованість розвитку [5, с. 83].

Провідна роль у формуванні особистості учня належить вчителю, передусім – вчителю початкових класів, адже саме він закладає фундаментальні основи духовності, освіченості,

культури та життєвого досвіду дитини. Йому належить узагальнити і збагатити досвід учнів як усю сукупність чуттєвих сприймань, основу їхніх знань про навколишній світ. Проте залишається невирішеною проблема підготовки вчителя початкової школи до роботи з обдарованими учнями.

Проблема навчання і виховання обдарованих дітей зумовлює необхідність підвищення якості підготовки та формування професійної компетентності вчителів. Робота з обдарованими стає однією із важливих проблем індивідуального розвитку особистості. Питання підготовки та розвитку професійних здібностей, формування культури та компетентності майбутніх учителів є актуальним та постійно обговорюється у науковій літературі. В ній воно висвітлюється в таких аспектах:

- технологія поетапної підготовки вчителів до роботи з обдарованими учнями (Н. Поліхун, О. Антонова);
- особливості навчання і виховання обдарованих учнів (О. Логінова);
- педагогічні умови професійної підготовки студентів до роботи з обдарованими учнями (О. Хлівна, Ю. Клименюк, І. Любовецька, М. Шемуда);
- психолого-педагогічні особливості обдарованих дітей (Г. Шилякова, О. Кульчицька); виявлення і розвиток обдарованості (О. Кульчицька, О. Музика);
- психологічні особливості роботи вчителя з обдарованими учнями (О. Нікольська).

Водночас питання формування готовності майбутнього вчителя до роботи з обдарованими дітьми має специфіку й потребує особливого висвітлення та дослідження в умовах навчально-виховного процесу початкової школи. Дитяча обдарованість – це феномен, який уособлює в собі міждисциплінарний характер. Зазвичай, дитяча обдарованість проявляється через нервово-психічні, соціально-комунікативні функції, однак саме в педагогіці дитяча обдарованість розкривається повністю і набуває умов для свого становлення [2, с. 28].

Відповідно, педагогіка повинна бути тією базовою наукою, на основі якої можна формувати теоретичні основи загальної теорії дитячої обдарованості. Педагогіка дитячої обдарованості має бути фундаментальною наукою, що об'єднуватиме в один клас всі науки, які досліджують обдарованість в усіх її аспектах.

У реалізації проблеми з обдарованою особистістю все відчутніше проявляються недоліки професійної підготовки вчителя початкової школи до здійснення відповідної діяльності. Аналіз структури загальнопедагогічної підготовки студентів факультету підготовки вчителів початкових класів, змісту навчальних програм та літератури з курсу психолого-педагогічних дисциплін («Вступ до спеціальності», «Педагогіка», «Історія педагогіки», «Психологія», «Вікова та педагогічна психологія») свідчить, що вони недостатньо відповідають вимогам підготовки фахівців до роботи з обдарованими дітьми. Питання готовності майбутнього вчителя початкової школи до роботи з обдарованими дітьми має свою специфіку й потребує особливого висвітлення і дослідження. Адже саме вчитель початкової школи повинен помітити здібності, а пізніше – розвивати обдарування учнів в процесі своєї діяльності.

Пошук обдарованої особистості має велике значення для суспільства. Ідентифікувати явище обдарованості непросто, оскільки для цього потрібна спеціальна підготовка фахівців, супровід і підтримка на державному рівні. Найважче здійснити виявлення обдарованої особистості серед дітей, коли їхні задатки та здібності ще не виявилися. Адже обдарована дитина – особистість виняткова, з окремими відхиленнями від установленої норми, яка випереджає своїх ровесників за темпом розвитку, має високий інтелектуальний і творчий потенціал, виявляє високі здібності у різних видах діяльності.

Оскільки відсутня цілісна система навчання й виховання обдарованих учнів у загальноосвітніх школах, педагоги змушені самостійно шукати нові шляхи розвитку їхніх здібностей, таланту. Хоча вчителі сучасної початкової школи визнають необхідність спеціально організованої роботи з обдарованими дітьми, але частіше зосереджують увагу на академічній обдарованості учнів. Робота з розвитку інших видів обдарованостей (інтелектуальна, творча, у сфері спілкування, художньої діяльності, руховій сфері) майже не здійснюється.

Опрацюючи результати нашого емпіричного дослідження, можемо засвідчити, що майже 78% учителів помічають обдарування в учнів. Водночас, на питання анкети «Чи володієте вміннями працювати з обдарованими дітьми?» лише 26% дали позитивну відповідь.

Тому серед труднощів, які відчують вчителі початкової школи під час організації роботи з обдарованими учнями, виділяють:

- володіння недостатніми професійними навичками щодо організації роботи з обдарованими учнями (28% опитуваних);
- не знають, які діти є обдарованими (23%);
- не вміють відрізнити «відмінника» від обдарованого (27%);
- не помічають обдарування в учнів (22%).

За результатами емпіричного дослідження можна сказати, що вчителі не готові до роботи з обдарованими дітьми, але значна кількість педагогів стверджують, що можуть ідентифікувати обдарованість в учнів шляхом вивчення сфери її прояву. Наші спостереження свідчать, що педагоги початкової ланки школи не готові врахувати у своїй діяльності потреби, інтереси і прагнення обдарованих учнів. Як результат некомпетентності вчителів щодо діагностики і розвитку обдарувань учнів цієї категорії – труднощі в розвитку, навчанні, вихованні, спілкуванні, життєвій реалізації обдарованих учнів.

Таким чином, необхідно ставити і вирішувати завдання підготовки вчителів початкової школи для навчання і виховання обдарованих школярів.

Робота вчителя з обдарованими дітьми, що включає первинну ідентифікацію, вибір форм навчання, розробку навчальних програм, їх оцінку і індивідуалізацію – це складний, динамічний, безперервний процес. Він вимагає від майбутніх педагогів початкової школи насамперед якісних знань в галузі психології та педагогіки обдарованості.

М. Шемуда зазначає: що «Одним із провідних завдань підготовки майбутніх вчителів у сучасних суспільних умовах є формування їх професійної компетентності, важливою складовою якої визнається вміння вчителя здійснювати навчальну та виховну роботу з обдарованими дітьми. Готувати вчителів до здійснення відповідної діяльності потрібно ще під час навчання у вищому навчальному закладі. Реалізуючи свій потенціал у процесі навчання, майбутні вчителі навчаються виявляти і розвивати обдарування учнів» [9].

Психолого-педагогічна підготовка майбутніх вчителів початкової школи повинна здійснюватися у комплексі, який включає теоретично-методичну підготовку, практичну підготовку, специфічну підготовку до роботи з такою категорією дітей. Основними умовами ефективності роботи з обдарованими учнями є:

- високий рівень професійної підготовки студентів;
- збагачення змісту психолого-педагогічних і методичних дисциплін знаннями про обдарованість, її види, особливості, вікові особливості обдарованих дітей;
- розробка комплексу психологічних, педагогічних, методичних порад та рекомендацій для підготовки студентів і корегування професійної діяльності вчителів.

Потрібно удосконалити теоретичну, методичну, практичну підготовку майбутніх вчителів початкової школи з основних психолого-педагогічних і спеціальних дисциплін. Вважаємо, що розвиток ключових компетентностей (у контексті розвитку обдарувань учнів) майбутнього вчителя початкової школи набуватиме особливої ефективності під час удосконалення змісту, форм та методів його професійної підготовки. Внесення змін у навчальні курси, а також впровадження нових спецкурсів з вивчення проблем обдарованостей забезпечить можливість суттєво вплинути на якість підготовки студентів відділення початкового навчання до роботи з обдарованими учнями. Перспективи педагогічного дослідження полягають у визначенні педагогічних умов розвитку обдарувань молодших школярів в системі підготовки вчителя початкової школи.

### ЛІТЕРАТУРА:

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
2. Кулемзина А. В. Принципы педагогической поддержки одаренных детей / А. В. Кулемзина // Педагогика, – 2003. – № 6. – С. 27–32.
3. Кульчицька О. І. Обдарованість: природа і суть / О.І. Кульчицька // Обдарована дитина. – 2007. – № 1. – С. 17–24.
4. Лейтес Н. С. Возрастная одаренность школьников: Учеб. пособие для студ. высших пед. учеб. заведений / Н. С. Лейтес. – М.: Академия, 2000. – 320 с.
5. Музика О. Л. «Три кроки» – концепція програми розвитку здібностей та обдарованості // Гуманізація взаємин учителя та учнів – необхідна умова особистісно орієнтованої освіти: науково-наукові записки. Серія: Педагогіка. — 2011. — № 2.

## ОБГОВОРЮЄМО ПРОБЛЕМУ

---

- методичний збірник / за ред. С. Д. Максименка, Г. О. Балла, М. М. Заброцького. – Житомир–Київ: ЖОППО, 2004. – С. 81–88.
6. Музика О. Л. Як розвивати обдарованість і чи можна її втратити? / О.Л. Музика// Обдарована дитина. – 2006. – № 3. – С. 11–16.]
  7. Національна доктрина розвитку освіти: затверджена Указом Президента України від 17 квітня 2002 р., № 347 // Освіта, 2002. – № 26. – С. 2–4.
  8. Теплов Б. М. Музична обдарованість / Б. М. Теплов // Обдарована дитина. – 2004. – № 3. – С. 2–8
  9. Шемуда М. Г. Професійна підготовка вчителя до роботи з обдарованими дітьми. – [Електронний ресурс]: [www.nbuv.gov.ua/Portal/Soc\\_Gum/PPMB/texts/2009-04/09smnwgp.pdf](http://www.nbuv.gov.ua/Portal/Soc_Gum/PPMB/texts/2009-04/09smnwgp.pdf)